

Тут я зробіла адступленне, адкручу кінстужку жыцця на шмат гадоў назад. Справа ў тым, што да першага арышту (1936 г.) у таты была сям'я — жонка Галіна (Ліна) і сын Сева, які нарадзіўся, калі бацьку забралі. У нашай хаце на гэтую балочную для бацькі тэму ніколі не гаварылася. І не таму, што бацька меў ад сям'і нейкія таямніцы. Мама мая ўсе падрабязнасці гэтага драматычнага адрэзка жыцця бацькі ведала. І гэта было досыць. Ёсць такія трапяткі рэчы на свеце, да якіх нікому даравацца нельга. З маміных апаведанняў я і даведлася пра тое, што ў таты перад вайнай была сям'я і што ў самым пачатку вайны яго жонка і сын загінулі пад бамбэжкай.

Аднак жыццё часам падае такія сцэнары, якіх і прыдумаць немагчыма. Здарылася, што і сын Сева, і яго маці Галіна засталіся жывыя. Прайшоўшы свае кругі пекла, яны апынуліся ў Германіі. Як мы даведася, Сева выпадкова ўбачыў вокладку татавай кнігі і вырашыў напісаць літаральна «на вэску дзядулі». Не ведаючы адраса, не ўпэнены ў тым, што гэта менавіта яго бацька (па логіцы бацьку даўно ўжо павінна была знішчыць рэпрэсійная машына таталітарнай сістэмы), Сева проста напісаў на адрас Саюза пісьменнікаў БССР.

Гэтая незвычайная падзея і стала пачаткам маіх летуценняў, асноўнай тэмай якіх была нерэальная на той момант сустрэча з маім далёкім, які ўзяўся проста надкуль, а таму такім таямнічым братам. Мае мары з цягам часу абрасталі прыдуманымі падрабязнасцямі, паступова ператвараючыся ў тэму з бясконачай колькасцю варыянтаў.

Час ішоў. Паміж нашымі сям'ямі завязалася кранальная перапіска, якая то абрываўлася, часам надоўта, то ізноў аднаўлялася. Кожны чарговы ліст быў для нашай сям'і цэлай падзеяй, якая ўносіла ў хагу непядробную радасць, змяшаную з цяжкай жаданнем спазнаць нешта новае аб далёкім, невядомым нам свеце. Чыталі ліст звязана ўвеча, і ў ролі чытальніка часцей за ўсё выступала мама. Яна вельмі выразна дэкламавала кожны сказ, прычым была вельмі майстрыца рабіць пры гэтым каментары, якія былі вельмі дарэчы. Мая мама, тонка адчуваючы стыль мовы, выгаданая на класічнай літаратуры, не пераставала дзівіцца і захапляцца бездакорна пісьменнай пабудове фраз, беспамылковай расстаноўцы знакаў пунктуацыі.

Паступова ў маім уяўленні ствараўся вобраз брата як чалавека ўдмулівага, грунтоўнага, з далікатнай і тонкай душой. Пакрысе стрыманы тон першых лістоў усё больш саступаў месца шчырасці і даверлівасці. І востры ўспамінаецца адзін смешны і кур'ёзны выпадак. Сева даслаў фота, на якім былі адлюстраваны на далёкім плане сядзіба кветкавых тэрас дзве жаночыя постаці. Адна з іх была Севана нявеста. Ён спытаў у таты, давяраючы яму як тонкаму псіхологу чалавечай душы, ці спадабалася яму нявеста. Сева лічыў, што бацька, багаспэры, зразумее, пра якую з жанчын гаворка, бо ў другой постаці ён павінен быў без сумневу пазнаць сваю былою жонку Ліну. Які ж быў канфуз, калі тата, захапіўшыся і вырашыўшы, што Сева проціць даць параўнальна характарыстыку альтэрнатыўным варыянтам, з усёй грунтоўнасцю даў найпадрабязней аналіз магчымых рыс характару, паводзін, перспектыву на будучае жыццё... кожнай жанчыны! Мы доўта потым пеклівалі над ім.

З Севавых лістоў (на канвертах ён падпісваўся Эвалд — на нямецкі манер) мы з адноснай рэгулярнасцю даведваліся падрабязнасці розных падзей, што адбываліся ў жыцці гэтай далёкай і блізкай нам сям'і. Шчыра пачуваліся, калі ўведалі пра жаніцьбу Севы, пра нараджэнне дачкі — Тацыяны і пасля, некалькімі гадамі пазней, Эвы-Надзін. Некаторыя лісты прыносялі журботныя весткі: смерць мамы, праз некаторы час — бабулі.

Так неўпрыкмет наша сям'я міжволі станавілася для Севы тым далёкім астраўком, куды магла смела прыляцець яго душа і ў цяжкай, і ў светлыя хвіліны жыцця. Можна было толькі здагадвацца, якія зем-

Нейкім неспасціжым чынам атрымліваецца ў жыцці так: пра што думаеш, фантазіруеш, пракручваючы ў свядомасці варыянты магчымых сітуацый, — рана ці позна гэ-таму наканавана здарыцца.

У далёкіх 1960-я наша сям'я была надзвычайна ўсхвалявана атрыманым з Заходняй Германіі лістом і прыкладзенай да яго фатаграфіяй з лаканічным надпісам «Дарагому бацьку ад сына Усевалада, 27.07.63». Ці магла я думаць тады, што мае фантазіі 15-гадовай дзядушкі, выкліканыя гэтай экстраардынарнай падзеяй, калі-небудзь спраўдзіцца?

Аскепкі, або Позняя сустрэчы не бывае

Лятрусы бушавалі ў душы бацькі, якому так і не ўдалося сустрэцца з сынам.

Разбіраючы татавыя архівы, сярод старых фатаграфій я знайшла маленькі зацёрты пакуначак з тонкай папіруснай паперы ў некалькі пластоў з надпісам «Севава вала-сы». Якім жа было маё здзіўленне, калі, разгарнуўшы гэты пласты, я ўбачыла паспачку «ліняных», літаральна першародных дзіцячых валосікаў, акуратна скручаных колца-цам. Не падаецца ніякай фантазіі, якой «галубінай» поштай гэты найкаштоўнейшы «груз» быў перададзены тату. І якім неверагодным спосабам быў захаваны ў гады ліха-лецыя!

Першыя дні мая 2007 года былі запоўнены надзвычай прыемнымі клопатамі — я заканчвала арганізацыйна-дакументальныя фармальнасці, звязаныя з маёй паездкай у Германію да сына Яся (Яна Скрыгана малодшага). Ён, прафесійны музык (выканаўца на класічнай гітары), са сваёй жонкай Кацяй (выканаўца па класе мандаліны) пераехаў на жыхарства ў маляўнічы, утульны, з славутымі літаратурна-музычнымі традыцыямі горад Лейпцыг.

Унікальным законам светабудовы з'яўляецца беспярэчны і непа-рушны суветны парадак, праўдзі-васць якога заключана ў прарокскіх словах Эклезіяста: «Усяму свой час, і час усяякі рэчы пад небам; час шукаць і час губляць; час кахаць і час ненавідзець; час вайны і час міру; час плакаць і час смяяцца...» Мабшчы, надшыоў і наш час убачыцца з братам. Я кажу «наш» час, разумеючы, што праз мяне пра-цягваецца тая нітка, што вядзе ад бацькі да сына.

Апускаячы падрабязнасці майго знаходжання ў Лейпцыгу, перанясёмся ў салон авіялайнера, які накіроўваўся на маршрут Лейпцыг — Дзюсельдорф. Вялікую частку клопатаў па арганізацыі нашай су-стрэчы ўзяў на сябе мой сын. Яны з жонкай у 2003 годзе былі ў гасця-ку ў Севы ў горадзе Дуйсбургу.

Што я адчувала тады? Не ведаю, як знайсці патрэбныя словы. Усе думкі і пачуцці змяшаліся. Я не хвалявалася, хоць у сумачку на ўсякі выпадак паклала пачак таблетаў для заспакаення. Аднак, паўны стан бязважкасці. Я не заўважыла, як прызямлілася, як мігусілася, па-куль зарыентавалася ў велізарным тэрмінале Дзюсельдорфскага аэра-порта, набліжаючы час і месца на-шай сустрэчы.

Першае візуальнае ўражанне — вельмі падобны да таты: рысы тва-ры, постаць, рост трохі вышэйшы, чым у бацькі. Стрыманы марудлі-выя рухі, уважлівы погляд, манера трымацца сціпла і ўпэўнена, зай-здросная для яго 70-гадовага ўзро-сту спартовая падцягнуцца. Пры-емны барытанальнага тэмбра голас завяршыў маё першае ўражанне. Забягаючы наперад, не магу не ад-значыць адну рысу паводзін, якая перайшла ад бацькі на генетычным узроўні (пераймальніцтва апырэры выключалася), — манеру класі-

дальон павольным жэстам сабе на грудзі, нібыта кажучы суразмоўцу: «Вось мая душа, і яна пчырая пе-рад табой!». У такіх хвіліны Сева, як і тата, марудліва закідваў нага на нагу, зручна абапёршыся на мяккую спінку канапы.

Дарогу ад Дзюсельдорфа да Дуйс-бурга адолелі неўпрыкмет. Сева, выдатны кіроўца, па дарозе рас-павядаў пра мясцовыя славутасці і паказваў некаторыя цікавыя мя-сціны.

Дуйсбург — невялікі дагледжаны гарадок. Уздоўж нешырокіх вула-чак, быццам толькі што вычышча-ных і вымытых да бляску, размя-шчаюцца расквечаныя дамы, пера-важна малаэтажныя ці катэджавага тыпу. Аднак словам, я патрапіла ў казанны горад.

У маленькай утульнай кватэры (цяпер Сева жыве адзін) адчуваеш, што яе гаспадаром з'яўляецца аку-ратны чалавек, які любіць чысціню і парадак. На адмысловых палічках роўненька стаяць аўдыё- і відэадыс-кі і касеты. На «сваім» месцы вясць карціны, аўтарам якіх з'яўляецца сам гаспадар. Маючы незвычайны прыроджаны талент, Сева, у якога вельмі праявіліся прафесія, звязаная з даследаваннямі ў галіне сельскай гаспадаркі, пранёс любоў да жыцця праз усё сваё жыццё. Памятаю, яшчэ на пачатку нашых эпістальных зносін ён даслаў адзін са сваіх малюнкаў. Гэта быў пера-фатаграфаваны, напісаны вугалем партрэт негрыянскага дзіцяці з застылымі слязамі на вачах. Мая мама, узрушаная, доўта не магла супакоіцца і ўсё пытала самае сябе: як можна так адлюстраваць слязу «жывой»?

Сева ахотна каментуваў, калі напісана тая ці іншая карціна, якая гісторыя набывання такога ці іншага сувеніра, з якой памятнай падзеяй звязаны той ці іншы прадмет і г. д. Ну і, вядома ж, немагчыма было не заўважыць на цэнтральнай паліцы стэлажа выстаўленыя па храналогіі татавыя кнігі.

Пакуль мы з Ясем асвойваліся, любуючыся інтэр'ерам, перавод-зячы погляд з аднаго прадмета на другі, Сева віртуозна спраўляўся на кухні. Ён сёння нас будзе заставаць агурочным супам з кропам па сваёй рэцэптуры, свіным беконам з ад-варнай спаржай і какосавай струж-кай. Кулінарнае мастацтва — гэта чарговае захапленне Севы. Кож-ную апрабаваную порцыю, пры-гатаваную па ўласным рэцэпце, ён сервіруе, фатаграфуе і афармляе ў «Кулінарны альбом» велізарных па-мераў з падрабязным апісаннем вы-карыстаных інгрэдыентаў і працэсу га-тавання. Да нашага прыезду гэты фаліант дасягнуў такой таўшчыні, што ў руках яго ўтрымаць было не-магчыма. Якраз да застолля паспела і малодшая дачка Севы Эва — жыц-цярадасная, імклівая, чароўная, доб-разычлівая.

Пра што і пра каго мы ў гэты дзень толькі не гутарылі! Сева рас-павядаў аб сваім жыцці, аб няпро-стым дзіянстве. Некаторыя эпі-зоды ён пераказваў са слоў сваёй мамы. Пра адзін з іх я ў сваю чаргу ведаю з татавых успамінаў. Спра-ва была ў помным 1936 годзе. Пра нараджэнне сына тата ўведаў на турэмных нарах. Нейкімі вядомы-

мі толькі ёй шляхам Галіна (татава жонка) даведася, калі павінна адбыцца перасылка знявольных. І калі падышла татава чарга прайсці некалькі хуткіх крокаў з «варанка» ў вагон, ён у далёкім нагоўпе такіх жа шматпакутных жанчын на ім-генне ўбачыў... Ліну. З белемкім скруткам на руках. Яна варушыла вуснамі і паказвала гэты скрутак з анач (у якім быў загорнуты грудны Сева). І... усё.

Наша душэўная гутарка неўза-метку прыспешвала няўмольны і абыякавы час. Наперадзе зворотны шлях. Ад Дуйсбурга да Дзюсель-дорфа нас давезла на машыне Эва. Усю дарогу яна размаўляла з нам, сядзячы на паўпаварота і ўпэўнена трымаючы руль адной рукой.

А я глядела на Севу і думала вось пра што: які добры сын у таты і брат у мяне жыве на гэтай зямлі. Якія перажыванні хваляюць і тры-вожаць яго душу? Калі мы ўбачым-ся ізноў? На гэтыя пытанні адказа-ням. Як няма адказу і на пытанне, па якіх жа законах быцця адбыва-юцца катастрофы ў лёсах людзей, раздзіраючы іх душы і сэрцы? Якая д'ябальская сіла сваёй бязлігаснай рукой раз'ядноўвае блізкіх і родных людзей, раскідаючы па свеце, як аскепкі?

Але, мусіць, не было б жыцця на зямлі, калі б не было веры ў спра-вядлівае, светлае, вечнае. Яркае та-му сведчанне — словы Севы, звер-нутыя да бацькі ў відэазапісе з на-годы святкавання стагоддзя з дня яго нараджэння: «Дарагі тата! Бачыш, якая справа: сёння з ініцыятывы Галі твае сябры сабраліся ў памяць твайго стагадовага дня нараджэн-ня, святкуюць у твайго гонар. Ну, з гэтай нагоды мне прапанаваў твой унук Янка таксама некалькі слоў сказаць. Бачыш, цяпер ёсць такая магчымасць — некалькі слоў па ві-да пасаляць. Такія магчымасць нам з табой не была дадзена пры тваім жыцці. Мы нават ніколі не бачылі-ся, і гэта вельмі журботна. Калі ты нарэшце атрымаў дазвол да мяне прыехаць, ты вельмі моцна захва-раў. Такі суровы лёс. Ну што, мой тэрмін таксама канчаецца. Значыць, магчымасць расце, што мы ўсё-ткі хутка ўбачымся ў нейкім іншым свеце. Трэба верыць...»

Вось якая філасофія. Ці існуюць у прыродзе Светабу-довы механізмы, здольныя выме-раць усю сілу і глыбіню бясконачнага душэўнага чалавечага болю?..

Галіна СКРЫГАН

Ад рэдакцыі: Сёлета з ініцыятывы дачкі беларускага пісьменніка Яна Скрыгана Галіны ў выдавецтве «Кнігазбор» рыхтуецца да друку паўторнае і дапоўненае выданне кнігі ўспамінаў аб Яне Скрыгане «Ян Скрыган ва ўспамінах», прысвечанай 105 угодкам з дня яго нараджэння. Некаторымі эпізодамі сваіх успамінаў Галіна Скрыган хоча падзяліцца з чытачом і прысвячае сваё апава-данне памяці бацькі.

На здымку: у Дзюсельдорфскім аэрапорце — Галіна Скрыган, Усевалод Скрыган, дачка Усевалада Эва, сын Галіны Янка.

Фота з сямейнага архіва Галіны Скрыган

Строгасць і дабрыня

Для студэнта-маладзёна, што ўстае з-за школьнай парты і прыходзіць у вузаўскую аудытгорыю, абсалютна ўсё — новае. Набытыя ў школе ведаў па універсітэце ча-сцічком апынаюцца зольшлага не-патрэбнымі. Адчуваеш сябе безда-паможна слабым перад стройна-сцю і структурнасцю сапраўднай навукі. У яе тонкасцях разбірацца вельмі цяжка і, адпаведна, нудна. Ажывіць «сухую тэорыю» можа толькі асоба выкладчыка, які ўла-сным досведам, сваім непаўторным характарам дапамагае знайсці ў знаках, сімвалах і класіфікацых нешта антрапамарфічнае — урэш-це, проста чалавечае.

Адным з такіх выкладчыкаў для мяне быў (і ёсць!) Аляксандр-авіч Каўрус, кандыдат філалагіч-ных навук, у нядаўнім мінулым — дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяр-жаўнага педагагічнага універсітэ-та імя Максіма Танка.

Усе студэнты яго любілі, пава-жалі і... баяліся. Баяліся, зрэшты, не яго самога, а тых прадметаў, якія ён выкладаў — «Старасла-вянская мова» і «Гістарычная гра-матыка беларускай мовы». Стара-жытныя скланенні, «яці» і «еры», перфекты і плосквамперфекты, мудрагелістыя літары кірыліцы ў падручніках і на дошцы выклі-калі непараўнальнае імгненнае ўражанне — «гэта непадуладна розуму!», але разумець было аба-вязкова. Са сведчанніў старша-курснікаў мы ведалі, што «здаць Каўруса» азначала «здаць сесію»... Але ж і любілі мы яго! Бо ясна бы-ло, што гэты добры дзядуля надта хоча дапамагчы нам разабрацца ва ўсёй гэтай стараславянскай «недатыкальнасці». Кожнаму не-вуку цяжка глумачыць ён чарго-вае правіла.

Калі мы даведася, што Алякс-андравіч сыходзіць на пенсію, то моцна засмуціліся. Перш за ўсё, нам было шкада тых, будучых студэнтаў, якім ужо не папачыць сустрэцца з легендарнымі асобамі факультэта. Добрых выкладчыкаў, зразумела, і цяпер шмат, але леген-даў, міфаў пра іх — няма.

Алякс Андрэвіч напісаў шэраг кніг, якія і сёння актыўна выкарыстоўваюцца студэнтамі і школьнікамі, настаўнікамі і ма-сцітымі вучонымі-мовазнаўцамі. Колькі гадоў таму ў сааўтарстве з М.Круталевічам выдаў першы беларускамоўны падручнік па стараславянскай мове. А. Каўрус многа займаўся і публіцыстыкай: сталыя чытачы нашага выдання, безумоўна, памятаюць ягоныя артыкулы супраць засмечвання мовы СМІ неўласцівымі айчынна-му слову сінтаксічнымі канструк-цыямі, рускай і польскай лексікай, канцэлярытам і штампамі. Ён і цяпер вельмі шмат працуе, актыўна друкуецца. Дарэчы, менавіта Алякс Каўрус адкрыў, сабраў і сі-стэматызаваў велізарны скарб. Я маю на ўвазе ягоны слоўнік «Сло-вы без прапіскі», што друкаваўся ў 25 (!) нумарах «Роднага слова». Некалькі тысяч слоў, якія почасту бязлігасна выкрэсліваюцца рэдак-тарамі як «няслоўнікавыя» і «не-прынятыя», былі патлумачаныя вучоным.

Цяпер ужо рэдка бачу Аляс-я Андрэвіча. Часцей — у спе-нах Нацыянальнай бібліятэкі. Не верыцца, што яму дзямі споўніла-ся 75 гадоў.

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

Калектыў РВУ «Літаратура і Мас-тацтва» смуткуе з прычыны смерці за-служанага работніка культуры Рэспуб-лікі Беларусь, члена Беларускага саюза журналістаў АБАКУМОўСКАЙ Тамары Аляксееўны і выказвае шчырыя спа-чунны родным і блізкім найбольшы.

Калектыў Дзяржаўнага музея гіс-торыі беларускай літаратуры выказвае глыбокае спачуванне Варанец Тацыяне Уладзіміраўне, загадчыку сектара наву-ковай апрацоўкі і захавання музейных калекцыяў, з прычыны напатакшага яе вялікага гора — смерці БАЦЬКІ.